

Prof. MgA. Nika Brettschneiderová

(9. 2. 1951 Ostrava – 30. 6. 2018 Vídeň)

Devátého února letošního roku si připomínáme nedožitá sedmdesátá narozeniny Niky Brettschneiderové, významné herečky, režisérky a vysokoškolské pedagožky.

Talentovaná absolventka brněnské Janáčkovy akademie múzických umění (1973) dozrála během své divadelní praxe ve znamenitou protagonistku experimentálního pohybového herectví, režisérku a vlastně i divadelní manažerku, jejíž kariéra vyústila v pedagogickou činnost na alma mater, kde od roku 1990 učila hereckou a pohybovou výchovu. Po habilitaci v roce 1997 pak vedla novátorský ateliér herecké výchovy.

Již během posledního ročníku na JAMU se zaskvěla svými hereckými výkony ve třech inscenacích Studia Marta. Její divadelní názor tehdy silně ovlivnilo setkání, respektive spolupráce, s několika význačnými osobnostmi, jako byli herec Ladislav Lakomý, režisér Pavel Rímský, herec a režisér Hubert Krejčí a zejména inspirativní režisér Evald Schorm.

Po studiích získala Nika Brettschneiderová první angažmá v Naivním divadle v Liberci ve Studiu Ypsilon, kde v jedné sezóně (1973/1974) pod režijním vedením Jana Schmida měla možnost prohloubit svoje improvizační schopnosti. Další skvělou zkušeností bylo krátké angažmá (1974/1975) v brněnském Divadle na provázku s účinkováním ve třech inscenacích režisérů Evy Tálské, Zdeňka Pospíšila a Petera Scherhaufera. V listopadu roku 1974 se Nika provdala za Ludvíka Kavína a z divadla odešla, jelikož čekala narození syna Jakuba.

Posléze působila coby herečka na volné noze. Na podzim 1975 spolu se svým mužem a Margitou Havlíčkovou založili divadelní skupinu Pirám a při Vysokoškolském klubu v Brně uvedli několik autorských inscenací. Po krátké existenci však skupinu sami aktéři rozpustili, jelikož na ně byl vyvíjen nepřijatelný politický nátlak ohledně dramaturgie.

Na jaře 1976 přijala Nika Brettschneiderová nabídku zčásti profesionálního souboru Hanáckého divadla v Prostějově. Zde nastudovala jedinou inscenaci *Sbohem, lásko*, která byla po třech reprízách zakázána jako politicky tendenční. Nika v té době podepsala protest proti uvěznění hudebníků skupiny The Plastic People of the Universe, což vedlo k nucenému ukončení angažmá. V sezóně 1976/1977 na přímělu Evalda Schorma získala pantomimickou roli v inscenaci Shakespeara *Snu*

svatojánské noci v režii Jana Kačera v Divadle Zdeňka Nejedlého v Ostravě. Odtud však také musela pod tlakem Stb odejít.

Začátkem roku 1977 podepsali Nika Brettschneiderová i Ludvík Kavín Chartu 77, což pro oba znamenalo konec jakékoli možnosti uplatnění v oboru. Nakonec jakožto chartisté byli donuceni k emigraci do Rakouska, kde dostali politický azyl a posléze i rakouské občanství. Zde také vznikla myšlenka vytvoření vlastního divadla. Navázali spoluprací s výtvarníkem a básníkem Jiřím Kolářem, v Československu zakázaným autorem, a získali souhlas inscenovat jeho hry *Jáma* (Die Grube), *Chléb náš vezdejší* (Unser täglich Brot) a *Mor v Athénách* (Pest in Athen), jejichž téma neobyčejně souznělo s jejich životními postoji.

V roce 1978 založila spolu s manželem nezávislou divadelní skupinu pod názvem Theater Brett. V režii Dietmara Blochbergera nastudovali Kolářovu hru *Jáma* a k dramatu *Mor v Athénách* vytvořili inscenaci *Světlo světa*. Obě byly založeny na pohybovém výrazovém herectví Niky. Odhodláni „dělat divadlo“ po svém je přivedlo k cestování po západní Evropě a navštívili také USA. Kromě úspěšných aktovek Jiřího Koláře se věnovali vlastní režijní tvorbě, vzhledem k počáteční jazykové bariéře se koncentrovali na nonverbální pohybové divadlo. Nastudovali několik jednoaktových inscenací – *Svěřenec chce být poručníkem* (Peter Handke), *Odcizení* (Karel Gelnar), *Klidně jste mohli zůstat doma* (Petr a Helena Feyfarovi), *Ostrovní story* (Ivan Binar) a *Setkání* (Raymond Cousse). Kromě Rakouska je uváděli v Belgii, Itálii, Francii, Německu, Švýcarsku a Portugalsku. V roce 1981 obdržela Nika Brettschneiderová rakouskou hereckou Kainzovu cenu, respektive medaili Josefa Kainze. S divadlem skupina kočovala až do roku 1984, kdy získala stálé působiště ve Vídni v bývalé továrně na nábytek na adrese Münzwardeingasse 2. Po rekonstrukci zde byl zahájen divadelní provoz 24. ledna 1984. Divadlo neslo název Theater Brett, disponovalo variabilním prostorem, hlediště mělo kapacitu cca 100 diváků. Scéna se brzy stala neoficiálním centrem české kulturní emigrace.

Protagonisté zde zprvu uvedli Kolářovy hry a Nika s Ludvíkem se začali posléze kromě hraní věnovat i režii a také autorské tvorbě. Divadlo uvádělo v každé sezóně průměrně čtyři až pět inscenací. Představovalo také hostující soubory, spolupracovalo s dalšími režiséry a tvůrci, se svými inscenacemi podnikalo i zájezdy do zahraničí.

Inscenační styl Theater Brett byl blízký „chudému divadlu“ s užitím metaforičnosti, expresivního pohybu, pantomimy, klaunerie, masek. Dramaturgicky se divadlo orientovalo široce, s oblibou uvádělo hry z oblasti absurdního a surrealistického divadla, důraz kladlo na autory z východní a střední Evropy, mnohé z nich

představilo západní veřejnosti vůbec poprvé. Figurovala zde jména českých dramatiků a literátů jako Václav Havel, Milan Uhde, Bohumil Hrabal, Jiří Kolář, Jaroslav Seifert, Pavel Kohout, Karel Hynek Mácha, Ladislav Klíma, Arnošt Goldflam. Z dalších zemí pak například Miloš Karásek, Fjodor Michajlovič Dostojevskij, Anton Pavlovič Čechov, Sławomir Mrożek, Maria Wojtylszko, Krisztián Grecsó, Miro Gavran, Drago Jančar aj. Své místo měli i domácí, respektive rakouští autoři, mezi jinými Friederike Mayröcker, Peter Handke, Felix Mitterer, Arthur Schnitzler, Gabriele Kögl, Herbert Berger, Werner Schwab, Jura Soyfer, Armin Baumgartner, Ingeborg Bachmann, Ferdinand Raimund a Ernst Jandl. Bezprostředně před pádem železné opony spolupracovali na dvou inscenacích s divadlem Theater Brett dva čeští režiséři – Hubert Krejčí (*Tři tváře frašky*) a exilový Jaroslav Gillar (*Zapomenutý vězeň*).

Za svoji éru uvedlo Theater Brett na 150 inscenací, z toho více než 30 ve světové premiéře.

Po listopadu 1989 začali Nika Brettschneiderová a Ludvík Kavín aktivně a soustavně spolupracovat s umělci z bývalého socialistického bloku, především z České republiky, Slovenska a dalších zemí střední a východní Evropy. K hostování zvali zejména režiséry. Příležitost dostali např. Vladimír Kelbl, Jiří Honzírek, Arnošt Goldflam, Jaroslav Gillar, Petr Štindl, Martin Porubjak, Barbara Novakovič, Milan Vukotić, András Lénéer a další. S inscenací *Zapomenutý vězeň* se Nika Brettschneiderová představila českému publiku v květnu 1990 v Divadle bratří Mrštíků.

V prosinci roku 1990 uspořádalo Theater Brett první Festival československých divadel, loutkářský soubor Moravského zemského muzea Muzejní maringotka zde v prosinci hostoval s inscenací tradiční marionetářské hry *Don Šajn*, a to ve třech představeních.

Na přelomu let 1992 a 1993 se v Theater Brett konala přehlídka českých a slovenských divadel (viz příložený program), v jejímž rámci zde Oddělení dějin divadla Moravského zemského muzea realizovalo obsáhlou atraktivní výstavu tradičních loutek kočovných marionetářů ze své sbírky.

Od roku 1990 učila Nika Brettschneiderová na divadelní fakultě Janáčkovy akademie múzických umění v Brně hereckou a pohybovou výchovu. V roce 1997 se zde habilitovala a stala se vedoucí ateliéru herecké výchovy. Obdržela Zlatou medaili JAMU a v roce 2007 byla prezidentem republiky jmenována profesorkou dramatických umění.

Mezi kolegy a studenty byla Nika Brettschneiderová pro svoje přátelské vystupování, lidské vlastnosti i profesionální erudici velmi oblíbená. V paměti zůstává jakožto svébytná, talentovaná a mimořádně invenční herečka, režisérka, divadelní manažerka i pedagožka.

Nika Brettschneiderová zesnula předčasně ve věku 68 let. S jejím odchodem ukončilo definitivně svoji éru také Theater Brett, jemuž věnovala valnou část svého života a tvůrčí energie.

Moravské zemské muzeum se před dvěma roky dohodlo s Ludvíkem Kavínem na převzetí obsáhlého archivu divadla do svých sbírek. Důvod je nasnadě, tvorba Theater Brett má význam nejen v kontextu rakouského divadla, ale svým dílem a svými kořeny patří též do historie českého divadla, jelikož vyvěrá z podnětů a ze zkušeností tvůrců s původním československým prostředím. Odvíjela se od impulsů situace a stavu československé společnosti v normalizační době, což se zrcadlí zejména v nesmlouvavé dramaturgii tohoto divadla. Oddělení dějin divadla Moravského zemského muzea se po roce 1989 začalo zabývat výzkumem a dokumentací českého divadla jako multikulturního jevu. Uchování archivu Theater Brett na českém území, respektive ve veřejné sbírce, má tudíž své opodstatnění. Materiál, s jehož zpracováním v současné době vypomáhá Ludvík Kavín coby osoba nejpopovolanější, bude v budoucnu sloužit studentům a badatelům k dalšímu studiu a analýze autorské tvorby této bezpochyby vynikající scény.

Podrobné informace v češtině o životní peripetii Niky Brettschneiderové a tvorbě Theater Brett od počátku do sametové revoluce přináší MgA. Andrea Buršová, Ph.D. ve své publikaci *Herečka Nika Brettschneiderová v exilu aneb Portrét divadla THEATER BRETT do pádu „železné opony“* (Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2018. ISBN 978-80-7460-149-1). Z této publikace jsou zde se souhlasem autorky zveřejněny některé fotografie.

Zajímavý je též televizní dokument Jiřího Středy vytvořený s Nikou Brettschneiderovou v roce 2017 v rámci pětidílného cyklu *Vyhnání po Chartě*.

V Brně dne 5. února 2021

Jaroslav Blecha

Fotografie pocházejí z archivu Theater Brett.